

I SKYRIUS

Buvo jau keturios, kai ceremonija baigėsi ir pradėjo važiuoti svečiai. Aplink energingąją Mariją Berčinskaitę susibūrė daugybė žmonių. Didžioji renginio našta gulė ant tvirtų Marijos pečių – jos darbas buvo sužiūrėti, kad viskas vyktų kaip dera, griežtai laikantis gimtinių tradicijų; be paliovos blaškydamasi šen bei ten, stumdydama visus sau iš kelio, visą dieną griausmingu balsu bardamasi ir pamokslaudama Marija taip stengėsi visus priversti laikytis padorumo reikalavimų, kad pačiai nė neatėjo į galvą jiems paklusti. Iš bažnyčios ji išėjo paskutinė, o salėje norėjo atsidurti pirma, todėl įsakė vežikui lėkti kuo greičiau. Pamačiusi, kad tas tipelis neketina paklusti, Marija atlapojo kariatės langelį ir persisvėrusi laukan garsiai išklojo, ką apie tai mananti, pirmiausia lietuvių kalba (kurios vežikas nesuprato), o paskui ir lenkiškai (šįkart jau jam suprantamai). Vežikas, naudodamasis tuo, kad sėdi aukščiau, tvirtai laikėsi savo ir net drįso prasižioti, ketindamas priešintis; bet viskas baigėsi įnirtingu kivirču, kuris nesibaigė nė jiems įvažiavus į Ašlando aveniu ir priviliojus prie kortežo naują būrį gatvės vaikų, susirinkusių iš abiejų gatvės pusių ir gerą pusmylį bėgusių iš paskos.

Ir tai buvo labai blogai, nes prie durų jau nekantravo susirinkusi minia. Užgrojo muzika, net kitame kvartale buvo girdėti duslus violončelės brūžavimas ir du spigūs smuikai, nedarniai atitariantys vienas kitam įmantriomis, sparčiai kintančiomis melodijomis. Pamačiusi žmones, Marija metė nebaigtą diskusiją apie vežiko tėvus bei protėvius, išsoko iš nespėjusios sustoti kariatės tiesiai į minios tirštumą ir ėmė darbuotis alkūnėmis, verždamasi į salę. Patekusi vidun, apsigręžė ir pradėjo skverbtis į priešingą pusę, taip garsiai šaukdama: „Eik! Eik!

*Uždaryk duris!*¹, kad ją girdintiems orkestro keliamas šurmulys pasirodė tarsi pasakiška muzika.

„*Z. Graiczunas, Pasilinksminimams darzas. Vynas. Sznapsas. Wines and Liquors. Union Headquarters*“², – taip buvo parašyta iš-kaboje. Skaitytojui, tikriausiai nelabai dažnai susiduriančiam su tolimos Lietuvos gyventojų kalba, pravers paaiškinimas, kad tai buvo galinis kambarys sališno, įsikūrusio tame Čikagos rajone, kurį įprasta vadinti „už skerdyklų“³. Ši informacija tiksli ir dalykiška; bet kokia pasigailėtina nepakankama ji pasirodė tam, kuris supranta, jog šian-dien stojo aukščiausios palaimos akimirka vieno iš švelniausių Dievo kūrinų gyvenime, mažosios Onos Lukošaitės vestuvės ir džiaugsming-as persikūnijimas!

Ji stovėjo tarpduryje, prižiūrima pusseserės Marijos, uždusios nuo pastangų prasigrūsti per minią, ir švytėjo tokia laime, kad širdį spaudė bežiūrint. Akyse spindėjo nuostaba, jų vokai virpėjo, o šiaip nuvargęs veidelis iškaito. Ji vilkėjo baltą, net švytinčią muslino suknelę, segėjo standų, trumputį, pečius siekiantį nuotakos šydą. Šydą puošė penkios rausvos popierinės rožės ir vienuolika ryškiai žalių rožių lapų. Rankos buvo apmautos naujomis baltos medvilnės pirštinais, ku-rias nuotaka, dairydamosi aplinkui, karštligiškai pešiojo. Atrodė, kad ji vos tveria – veide ryškėjo per stiprių emocijų keliamas skausmas,

- 1 Čia ir kitur kursyvu išskirti žodžiai bei sakiniai, kurie originale parašyti lietuviškai (vert. past.). Jei nenurodyta kitaip, visi tekstai užsienio kalba yra lietuviški. Marijos komentarai apie vežiko protėvius atitinka užgauliojimų principus, būdingus dauge-liui kalbų.
- 2 „Vynas ir stiprieji gėrimai. Profsajungų štabas“ (angl.). Imigrantų bendruomenėse sališnų galiniuose kambariuose buvo įprasta rengti profsajungų susirinkimus ir kitus renginius.
- 3 Perdėm gausiai žmonių gyvenamas rajonas, nešvarus, be tinkamos kanalizacijos sistemos, kuriame gyveno darbininkai. Šioje miesto dalyje, kurią pasiekdavo ne-tolimų skerdyklų ir miesto sąvartyno kvapai, buvo didžiausias mirtingumas visoje Čikagoje. Lietuva, viena iš didžiausių valstybių viduramžių Europoje, kitados plytė-jusi nuo Baltijos iki Juodosios jūros, XIV a. susijungė su Lenkija ir nuo 1795 m. buvo okupuota Rusijos imperijos.

visas kūnas virpėjo. Tokia jauna, nepilnų šešiolikos, ir smulkutė pagal savo amžių, visiškas vaikas; bet ką tik ištakėjo – ir dar už ko, už paties Jurgio⁴, Jurgio Rudkaus, stovinčio čia pat su balta gėle naujo juodo kostiumo atlape, plačiapečio stipruolio milžiniškomis rankomis.

Ona buvo šviesiaplaukė ir mėlynakė, o Jurgis – didžiulėmis tamsiomis akimis, vešliais antakiais ir kupeta juodų, ties ausimis susigarbanusių plaukų; trumpai tariant, jie sudarė vieną iš tų neišsivaizduojamų, nederančių porų, kuriomis motina Gamta taip mėgsta, mėgo ir mėgs gluminti įvairaus plauko pranašus. Jurgis galėjo pakelti nuo žemės dviejų šimtų penkiasdešimties svarų jaučio skerdienos ketvirtį ir neklūpčiodamas, daug nesvarstydamas nunešti į vagoną; bet dabar jis stovėjo atokiame kampe, išsigandęs tarsi persekiojamas žvėris, ir atsakydamas į draugų sveikinimus vis turėdavo liežuviu suvilgyti perdžiūvusias lūpas.

Pamažu pavyko atskirti žiūrovus nuo svečių – bent jau tiek, kiek reikėjo tam kartui. Per visas iškilmes nebuvo akimirkos, kad tarpduriuose ar pakampėse nestoviniuotų grupelės žiopių; jei kuris nors iš jų priedavo arčiau ar atrodė nejuokais išalkęs, jam pakišdavo kėdę ir pakviesdavo vaišintis. Vienas iš *veselijos*⁵ įstatymų skelbė, kad niekas negali likti alkanas, ir nors įstatymą, sukurtą Lietuvos giriose, sunku pritaikyti ketvirčio milijono žmonių gyvenamam Čikagos skerdyklų rajonui, visi stengėsi kiek įmanydami: iš gatvės atbėgę vaikai ir netgi šunys išeidavo patenkinti. Vienas iš šios iškilmės ypatumų buvo žavus paprastumas. Vyrai sėdėjo su skrybėlėmis, bet panorę galėjo jas nušimti, galėjo nusivilkti švarkus; svečiai valgė kur norėjo ir kada norėjo, vaikščiojo kas kur sugalvojęs. Buvo ir tostų, ir dainų, bet niekas nevertė jų klausytis, o jei kas sumanydavo tuo metu pats kalbėti ar dainuoti, galėjo laisvai tai daryti. Dėl to kilęs įvairiabalasis šurmulyš nieko netrikdė, gal tik kūdikius, kurių čia susikaupė beveik tiek pat, kiek ir kviestųjų svečių. Kūdikių nebuvo daugiau kur palikti, todėl

4 Tariama *Yoorghis*.

5 Vestuvių puota – viena iš tradicinių lietuvių liaudies švenčių.

vienas iš pasirengimo šventei darbų buvo surikiuoti viename kampe visus lopšius ir vežimėlius. Juose ir miegojo kūdikiai, suguldyti po tris ar keturis – kaip pasitaikys – jie drauge ir prabusdavo. Paaugusieji, jau pasiekiantys stalus vaikai patenkinti slampinėjo aplink, grauždami mėsingus kaulus ar kramsnodami rūkytus dešrigalius.

Kambarys gal trisdešimtys kvadratinų pėdų ploto, baltai tinkuotomis sienomis, ant kurių kabo tik kalendorius, lenktyninio žirgo paveikslas ir šeimos genealoginis medis auksuotuose rėmuose. Dešinėje – durys į saliuoną (tarpduryje stoviniuoja keli žiopliai), kampe už jų – baras, kurio karalius ir valdovas apsitaisęs nešvarių baltų švarku, juodais vaškuotais ūsais, ant kaktos įstrižai prisilipdęs dailią aliejumi išteptą garbaną. Priešingame kampe trečdalį kambario užima du stalai, apkrauti lėkštėmis ir dubenimis su šaltais užkandžiais, kuriuos jau kramsnoja vienas kitas iš labiau išalkusių svečių. Stalo gale, kur skirta vieta nuotakai, stūkso sniego baltumo tortas, tarsi Eifelio bokštas apkrautas puošmenomis – dviem cukrinėmis rožėmis, dviem angelais, negana to, gausiai apibarstytas rausvais, žaliais ir geltonais saldinių pabarstukais. Toliau durys į virtuvę, pro kurias matyti garuose skendinti viryklė ir daugybė senų bei jaunų moterų, skubiai lakstančių šen bei ten. Kairiajame kampe ant nedidukės pakylės didvyriškai pluša trys muzikantai, stengdamiesi bent šiek tiek pranokti triukšmą; greta panašiai stengiasi kūdikiai, toliau – atviras langas, pro kurį aplinkiniai gyventojai gali mėgautis puotos vaizdais, garsais ir kvapais.

Staiga garų debesis ima artėti, ir atidžiau įsižiūrėjęs pamatai jame tetą Elzbietą, Onos pamotę, – taip ją visi vadina, – nešančią didžiulę lėkštę troškintos antienos. Jai iš paskos atsargiai eina Kotryna, sulinkusi nuo panašios naštos, dar po valandėlės pasirodo močiutė Majauškienė, nešina milžinišku, dydžiu sulig ja pačia, geltonu dubeniu garuojančių bulvių. Mažu pamažu puota įgauna formą – štai kumpis, dubuo raugintų kopūstų, virti ryžiai, makaronai, rūkytos dešros, krūsnys bandelių, dubenys pieno ir ąsočiai putojančio alaus. Be to, čia pat

už nugaros, mažiau negu už šešių pėdų, yra baras, kuriame galima užsisakyti, ko tik širdis geidžia, ir už nieką nemokėti.

– *Eiksz! Graicziau!* – sušunka Marija Berčinskaitė ir tuoj pat griebiasi darbo, nes virtuvėje ant viryklės dar daug maisto, kuris nesuvalgytas suges.

Juokdamiesi, šūkaudami, linksmai žodžiuodamiesi svečiai sėdasi į vietas. Vaikiniai, beveik visą laiką stumdęsi palei duris, sukaupę drąsą prislenka arčiau; susidrovėjusį Jurgį vyresnieji tol bakština ir bara, kol jis pagaliau sutinka atsisėsti nuotakos dešinėje. Prie jų įsitaiso dvi pamergės, kurių pareigas aiškiai rodo popierinių gėlių vainikėliai, paskui – likę svečiai, seni ir jauni, vaikinai ir merginos. Šventės dvasia apima ir orų baro šeimininką – jis maloniai sutinka priimti lėkštę troškintos antienos; net storulis policininkas, kurio pareiga bus vėliau, linksmybėms įsisiūbavus, išskirti besimušančius, prisitraukia kėdę ir atsisėda tolimajame stalo gale. Vaikai krykštauja, kūdikiai spiegia, visi juokiasi, dainuoja, šnekasi – o visą šitą kurtinamą triukšmą perrėkia pusseserė Marija, duodanti nurodymus muzikantams.

Muzikantai – kas gali juos aprašyti? Jie čia nuo pat pradžios, groja karštligiškai, tarsi apsvaigę ar pamišę – visą šią sceną būtina skaityti, pasakoti ar dainuoti pagal jų muziką. Muzika jai primena, kas ji yra, muzika paverčia galinį už skerdyklų glūdinčio saliūno kambarį pasakų sale, stebuklų šalimi, mažyčiu erdvių dangaus buveinių kampeliu.

Smulkutis žmogeliukas, trio vadovas, trykšta įkvėpimu. Jo smuikas išsiderinęs, strykas seniai nematęs kanifolijos, bet įkvėpimo neatimsi – jis tikrai yra mūzų palytėtas. Groja tarsi apsėstas demonų, visos jų gaujos. Tiesiog juntį juos, galvotrūkčiais lakstančius aplinkui; neregimomis kojomis jie muša ritmą, ir orkestro vadovo plaukai pasišiaušia, o akys virste virsta iš akiduobių, jam stengiantis neatsilikti nuo šio ritmo.

Jo vardas Tamošius Kušleika, smuiku groti išmoko savarankiškai, džyrindamas per naktis po dienos darbo prie skerdimo lovių. Jis be švarko, išblukusiomis aukso pasagomis išmarginta liemene, rausvai

dryžuotais marškiniais, primenančiais mėtinių saldinių popierėlius. Kariško kirpimo kelnės, šviesiai mėlynos su geltonomis juostomis, suteikia valdingumo, deramo orkestro vadovui. Ūgio jis gal penkių pėdų, bet kelnės vis tiek nesiekia batų per kokis aštuonis colius. Stebėtina, kur jis jas gavo – tiksliau, būtų stebėtina, jei per jaudulį, apimantį jo akivaizdoje, nepamirštum galvoti apie tokius dalykus.

Nes jis tikrai įkvėptas žmogus. Įkvėpimu trykšta kiekviena jo kūno dalelytė – beveik galima sakyti, kad trykšta kiekviena atskirai. Jis trypčioja koja, purto galvą, svyruoja, sukiojasi kairėn ir dešinėn; smulkutis jo veidelis neapsakomai komiškas, o kai jis smarkiau pasisuka ar siūbteli visu kūnu, suraukęs antakius, mirkčiodamas akimis ir be garso judindamas lūpas, pasišiaušia net jo kaklaryšio galai. Kartas nuo karto jis pasisuka į savo bendražygius, jiems karštligiškai linksi, rodo ženklus, kviečia – visu kūnu ragindamas, meldamas paklusti mūzoms ir jų kvietimui.

O tie kiti du orkestro nariai nė iš tolo neprilygsta Tamošiui. Antruoju smuiku groja slovakas, aukštas, liesas, su akiniais juodais rėmais, iš pažiūros nebylus ir kantrus tarsi nukamuotas mulas; varovui sušvytravus rimbu, jis vangiai suskuba, bet netrukus ir vėl kinkuoja įprasta žingine. Trečiasis muzikantas labai storas, su apskrita, raudona, sentimentalia nosimi; jis groja, pakėlęs akis į dangų, beribio ilgesio kupina veido išraiška. Violončele jis groja boso partiją ir yra abejingas jauduliui; kad ir ką išdarinėtų diskantas, jo darbas – traukti vieną ilgą, niūrią natą po kitos nuo ketvirtos valandos popiet iki beveik tos pačios valandos ryto, nes jam priklausančio bendro užmokesčio trečdalis yra doleris už valandą.

Nepraėjus nė penkioms minutėms nuo šventės pradžios, Tamošius Kušleika įsiaudrinęs pakyla; dar po poros minučių pradeda pamažu artintis prie stalų. Jo šnervės išsipūtusios, alsavimas dažnas – jį apsidėdemonai. Jis linkteli savo bendrams ir duoda ženklus galva, mosuodamas smuiku, kol galiausiai pakyla ir aukštas antrojo smuikininko kūnas. Galiausiai jie visi trys žingsnis po žingsnio artėja prie

puotautojų, violončelininkas Valentinavyčia tarpuose tarp akordų velka instrumentą. Pagaliau visi trys susirenka prie stalo krašto ir tada Tamošius užsilipa ant kėdės.

Tai jo šlovės akimirka, dabar jis valdovas. Vieni žmonės valgo, kiti juokiasi ir šnekučiuojasi, bet labai suklystum pamanęs, jog bent vienas iš jų jo negirdi. Tamošius nesugrojo nė vienos teisingos natos, jo smuikas birbia grojant žemus garsus, spiegia ir cypčioja grojant aukštus; bet tai ničniekam nerūpi, kaip ir aplink tvyranti nešvara, triukšmas ir skurdas – iš to jie kuria savo gyvenimą, tuo jie išsako, ko prisikaupė sieloje. Išsako būtent taip: linksmai ir triukšmingai arba ilgesingai ir liūdnei, arba maištingai, su karšta aistra – tai jų muzika, ji primena namus. Ji tiesia jiems rankas, jiems reikia tik priglusti jos glėbyje. Išnyksta Čikaga, išnyksta jos saliūnai ir lūšnynai – prieš akis žalios pievos, saulės nu-tviekstos upės, tamsūs miškai ir snieguotos kalvos. Grįžta namų vaizdai, vaikystės reginiai; atgimsta buvusios meilės ir draugystės, ima juokas ir liūdesys dėl senų džiaugsmų ir sielvartų. Vieni atsišlošia ir užsimerkia, kiti muša ritmą į stalą. Retkarčiais tai vienas, tai kitas pašoka iš vietos, garsiai šaukdamas pagroti tą ar kitą dainą; tada liepsna Tamošiaus akyse suplazda ryškiau, jis iškelia viršun smuiką, šūksmu paragina savo bendrus, ir visus apima beprotiškas kvaitulys. Susirinkusieji pri-taria chorą, vyrai ir moterys rékauja tarsi apsėsti, kai kurie pašoka iš vietų ir ima trypti kojomis, iškėlę taures, sveikindami kits kitą. Neilgai trukus kas nors sumano pareikalauti senovinės vestuvių dainos, šlo-vinančios nuotakos grožį ir meilės džiaugsmus. Sujaudintas šio šede-vro Tamošius Kušleika ima spraustis palei stalus, artėdamas prie galo, kur sėdi nuotaka. Tarp svečių kėdžių ne didesnis negu trisdešimties centimetrų tarpas, o Tamošius toks mažiukas, kad grodamas žemą-sias natas kliudo sėdinčiuosius smuiko stryku; bet jis vis tiek braunasi priekin ir primygtinai rodo bendrininkams sekti iš paskos. Neverta nė priminti, kad jiems slenkant violončelės garsai beveik nutyla; bet štai pagaliau trijulė jau prie stalo galo, Tamošius atsistoja nuotakai iš dešinės ir jaudulį keliančiais akordais ima lieti širdį.